

Fejős Zoltán

A New York-i szőrmekirály, Ruszits János és néhány kortársa

Szemelvények egy foglalkozási ág migrációs múltjából

A 19. század utolsó harmadában megindult nagy amerikai kivándorlás idején már éltek magyar iparosok, kereskedők, gazdálkodók a kontinensnyi ország számos vidékén. Egy részük az 1848–49-es forradalom és szabadságharc menekültjeiből került ki, mások – s egyre többen – munkát, kalandot keresve vetődtek a tengeren túlra. Többükről olykor a korabeli hazai újságok is hírt adtak. Az iparosok kiáramlásáról egy jól tájékozott kortárs szemléletes képet adott, melyet érdemes hosszabban idézni. Liptay Pál (1845–1907) gazdasági szakíró egy Párizsban, 1869-ben kelt levelében a következőket írta a közelmúlt időszakáról:

„1840–45-re lehet tenni azon időt, midőn a magyar iparos ifjak kissé tömegesebben indultak a nagy világba. Ha meggondoljuk a bátortalanságot, mely még mai nap is annyira feltalálható iparos ifjúságunk közt, úgy annyival inkább kell bámulnunk a régiek bátorságát, kik 1840–45-ben, midőn a vasút csak kezdetét vette, ki mertek menni a nagy világba s nem állapodva meg Bécsben, hanem Berlin, Páris, Londonba törekedvén, alkalmat találtak a tapasztalás gyűjtésére. Párisban 1843-ra, Berlinben 1845-re, Londonban 1846–47-re tehetők azon időpontok, midőn a kiutazott magyar iparos ifjak már oly nagy számmal voltak, hogy szükségesnek tartották egy kis társulatot alakítani, amely kölcsönpénztárrá nővén ki magát, jótéteményeiben nem egy tagtársat vagy szenvedő honfitársat segített, nem említve az itt kínálgató számos utasításokat és tanácsokat, melyek sokszor a pénzsegélynél is többet érnek. S különös, hogy az ezen időben kiutazott ifjak leginkább szűcsök és szabók voltak, míg más mesterségből valók nem igen boldogultak. A kiutazottaknak jól ment dolguk, úgy hogy többen külföldön, megházasodva, itt maradtak, mivel nem reménylették, hogy Magyarországon akként boldogulhattak volna.”¹

Jó másfél évtized múlva, egy az 1886-os párizsi iparképzésről beszámoló szakértő már arról írt – elfogultságtól sem teljesen mentesen –, hogy az európai kiáramlásnak mi lett az eredménye: „Általánosan el van ismerve, hogy a magyar szűcsök, a budapesti és bécsi férfi és női szabók

¹ Liptay Pál: A magyar ifjak külföldi utazásáról. *Anyagi Érdekeink*, 1869. október 10. pp. 432–433.

a legjobbak a világon – el is kapkodják őket Berlinben, Londonban, Párisban.”² A sor nem teljes, Magyarországról elszármazott szücsök hamar megvetették lábukat a tengerentúlon is. Amikor Ács Gedeon, „Kossuth papja” 1858-ban Bostonban állampolgársági esküt tett, az egyik tanúja egy Fegyveresi nevű szücs volt (a másik Kahn, szivarkereskedő).³ Ugyanebben az évben újságok adták hírül, hogy az Iowa állambeli Davenportban egy magyar szücs egy vidraprémmel díszített farkasbőr felső ruhát, azaz bundát készített ajándékba James Buchanan, az Egyesült Államok 15. elnöke számára. „Az elnök kétségtelenül hálásan fogadja majd.” – írták. Kende Géza történeti munkájában a davenporti magyar telepeseket szemlélő fejezetben nincs szó erről a felajánlásról, mint ahogy Vasváry Ödön adatgyűjtésében sem. A szücs kiléte egyelőre ismeretlen.⁴ Liptay Pál második amerikai útja során 1873-ban négy magyar szücsöt talált Bostonban. Megemlítette, hogy egyikük, Arnstein Adolf „nagyserű szücs-üzlete” az 1872-es nagy tűzvész alkalmával leégett.⁵ Pár év múlva Jókai Mór lapja, a *Hon* egy Bostonból kapott magánlevelet ismertetett 1877-ben, amelyből további részletek derültek ki. A levélíró szerint a városban egy Sárközi nevű zenészen kívül a magyarok mind szücsök. Balcza Andor, maga is e mesterség művelője ezt írta: „Átalában ez országban a szücsök jövedelmező iparága magyar kezekben van. Bostonban a legelőkelőbb szücs Kakas Ede, üzlete megér százezer dollárt; a magyarok közt előkelő üzlettel bírnak még Walkó Márton, Kapusy Ferenc, Barta János, Arnstein [Adolf] és a levélíró. Magyar egyesület nincs, de egy pár magyar járhatja a »Vasárnapi Újságot« és »Politikai Újdonságot« ...”⁶ Ezúttal mellékes, de felmerül a gyanú, hogy az említett Sárközi nevű zenész Zerdahelyi Edével lehet azonos, aki kb. ebben az időben távozott Bostonból Philadelphiába.⁷

Balcza Andor néhány év elteltével egy még részletesebb levélben tájékoztatta a hazai olvasókat a bostoni helyzetről. „Régebben már itt laktam három és fél évig, azután haza mentem és letelepedtem, s az egyetem-utczai 10. számú szücsbolt most is az én nevem alatt áll, bár igen örülök, hogy újra itt lehetek Bostonban. Itt jobban érzem már magamat, pedig még csak augusztus hónapban lesz

² Soós Antal: A párisi iparkiallításról II. *Fővárosi Lapok*, 1886. október 30. pp. 2195–2196.

³ Ács Gedeon: *Mihelyt gyertyámat eloltom... Bostoni jegyzetek 1856–1863*. Budapest, Gondolat, 1989. p. 280.; Vasváry Ödön: Ács Gedeon polgár lett. *Amerikai Magyar Népszava*, 1958. december 9. p. 2.

⁴ *The River Falls Journal*. (River Falls, Wis.), Sept. 29, 1858.; President Buchanan to be Robed. *The Kansas Weekly Press* (Elwood, Kansas), Nov 13, 1858. p. 3. – *A Dubuque Express and Herald* nyomán, más lapokban is. Az ügyvéd, politikus, diplomata James Buchanan 1857 és 1861 között volt az Egyesült Államok elnöke. Kende Géza: *Magyarok Amerikában. Az amerikai magyarság igaz története*. I. kötet. Cleveland, A Szabadság kiadása, 1927. pp. 167–171.; Vasváry Edmund (Ödön): *Lincoln's Hungarian Heroes. The Participation of Hungarians in The Civil War 1861–1865. / Lincoln magyar hősei. Magyarok az amerikai polgárháborúban 1861–1865*. Washington, D. C., Amerikai Magyar Református Egyesület, 1939.

⁵ Liptay Pál: Magyar Amerika III. *Vasárnapi Ujság*, 1873. június 15. (24. sz.) p. 287.

⁶ Az amerikai életből. *A Hon*, 1877. január 15., ennek alapján többnyire rövidítve: *Curiai Értesítő*, 1877. január 16.; *Politikai Újdonságok*, 1877. január 17.; *Fővárosi Lapok*, 1877. január 17. p. 60.; *Miskolc*, 1877. január 21. (hibásan írt nevekkal).

⁷ Pontos távozását nem tudni, lásd Beszedits, Stephen: Hungarian musicians in America in the second half of the 19th century. *Vasváry Collection Newsletter*, 2008/2. (40.): <http://vasvary.sk-szeged.hu/newsletter/08dec/musicians.html>. Vö. Fejős Zoltán: „Kincsek pusztulnak el az évek folyamán az amerikai magyarság kezén”. Vázlatok a magyar kivándorlás és diaszpóra muzealizációjáról. Első rész, 1910–1945. *Múzeumcafé*, 83. 2021. pp. 153–229. (158–159.).

egy éve, hogy itt vagyok. Tudtommal csak 16 magyart tudok Bostonban (16 ezer némethez képest nagy különbség), kik közül 12-en szücsök, s ezek tartják fenn egész New Englandban a szücsséget, a yankee nem ért a fókabőr (seal skin) feldarabolásához, azt már csak nekünk hagyja, de ő ugyancsak érti az eladást. Valkó [Walkó] Márton (gömöri) itten a legrégebb magyar szücs, és Barta Lajos (nagykőrösi), Kakas Ede, az ismert budapesti Kokesch szücs testvére, ki legjobban áll a bostoni szücsök és magyarok között, és csupán üzlethelyiségért fizet a Washington Streeten 4 ezer dollárt (10,000 forint o. é.), azután Kapusy Ferencz (kecskeméti), ki szücs és magyar borkereskedő is, s ezek a régi magyarok, – de van még 8 fiatal magyar szücs, ki valamennyi jólétnek örvend.”⁸

Ebben az időben a New York-i Magyar Egylet – a magyarok első tömörülése az Államokban – tagjai között két szücsmesterre utalnak a források. Apa és fia, idősebb és fiatalabb Molnár Adolf neve már az 1870-es évek elejétől feltűnik az egyleti névsorokban. Mesterségüket a Magyar Egylet 1878–79. évi jelentése fedi föl, és azt is, hogy egyikük, alighanem az ifjabb, az egylet zongoristájaként is „hallatott” magáról.⁹ Ezúttal csak annyit, nem elmerülve a nehezen kibogozható részletekben, hogy Eperjesről vándoroltak ki. Az idősebb Molnár valószínűleg 1821-ben született. Ő lehetett az, aki még a forradalom előtt az eperjesi iparegyesületi kiállításon „egyéb más jeles munkái közt egy ezer darabból összeállított s varrt szörme-szőnyeget állított ki, a melly mindenki tetszését megnyerte”. Kivándorlási éve nem ismert. Az ifjabb Molnár – állampolgársági kérvénye szerint – 1868-ban lépett az Egyesült Államok földjére.¹⁰

Bizonyos számszerű adatokkal az Egyesült Államok munkaügyi hivatalának statisztikai kimutatásai jóvoltából rendelkezünk, amelyek alapján Thirring Gusztáv összesítette a korai magyarországi bevándorlók foglalkozási ágak szerinti megoszlását. Eszerint az 1876/1877-es pénzügyi évtől számítva 24 év alatt 38 magyar honos szücs lépett partra az Egyesült Államokban.¹¹ A következő másfél évtizedre vonatkozóan a magyarországi statisztikai kimutatásoknak köszönhetően nyerhetünk képet a kivándorlók foglalkozási csoportjairól. 1900 és 1913 között a magyar anyanyelvű kivándorlók között a szakmunkások aránya alig tett ki pár százalékot az összesen számba vett 26 785 fővel.

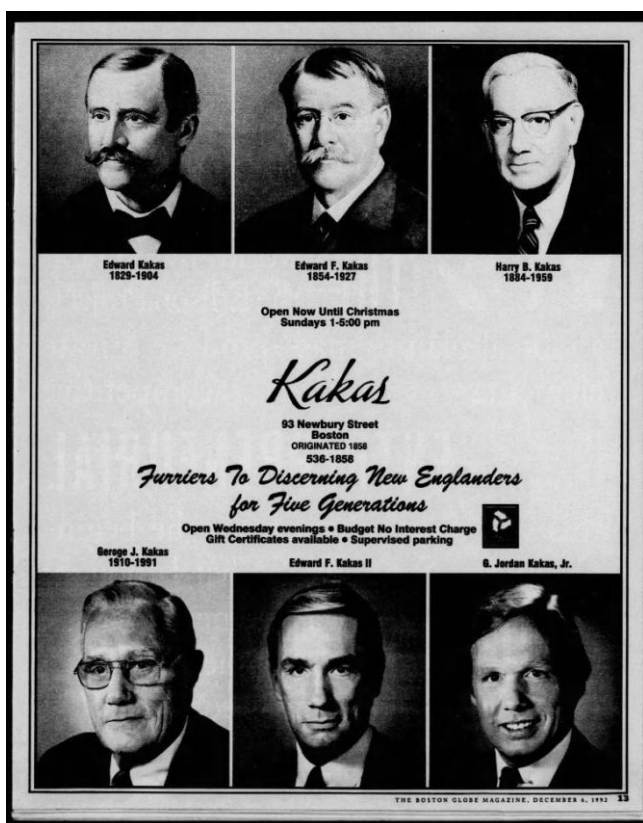
⁸ Balczá Andor: Magyar szücsök Amerikában. *Vasárnapi Ujság*, 29. 1882. március 12. (11. sz.) p. 172. Korábbi bostoni időzése alatt két levelet írt a *Vasárnapi Ujságnak* 1877-ben, egyet a falusi életéről, egy másikat a bostoni közkönyvtárról, amely ugyancsak két magyar könyvvel rendelkezett, de elbűvölte őt.

⁹ A new-yorki magyar egyesület. *A Hon*, 1880. jan. 7. (6. sz.) – A két Molnár neve 1871-től szerepel különböző (fennmaradt) beszámolóiban, újsághírekben.

¹⁰ *Hetilap*, 1846. szeptember 11. hb. 1218. New York Naturalization Index (Soundex), 1792–1906, database with images, *FamilySearch*, Adolph Molnar, 1883.

¹¹ Thirring Gusztáv: *A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság*. Budapest, Kilián Frigyes, 1904. 19. sz. tábla, p. 169. Angliában az 1901-es népszámlálás 13 magyarországi születésű szücsöt mutatott ki, uo. p. 329.

Közülük 135 szűcs volt, és 229 tímár, cserző.¹² Számuk, arányuk elenyészőnek számít, ugyanakkor azt is tekintetbe kell venni, hogy számosan európai nagyvárosokból érkeztek, például tanoncéveik, működésük újabb állomásaként tették át a székhelyüket a tengerentúlra hosszabb-rövidebb londoni, párizsi, vagy németföldi tartózkodást követően. Őket sem a ki-, sem a bevándorlási statisztikák nem sorolták a magyar-magyarországi kategóriák alá. Társadalomtörténeti szempontból egy-egy szakma specialitása egyébként is indokolhatja a nagyobb figyelmet, mint amennyit a pusztán számok jeleznek. A pénzküldők, bankárok, orvosok, szülésznők, fotográfusok például közösségi szerepükkel emelkedtek ki, a szűcsök, csizmadiák, szabók ezen túl a befogadó társadalom ipari és szolgáltatási szektorában is jól érvényesültek, és bizonyos keretek között még meghatározó tényezőkké is válhattak.

1. kép. A Kakas szűcsdinasztia öt generációja.
The Boston Globe Magazine, 1992. december 6. p. 13.

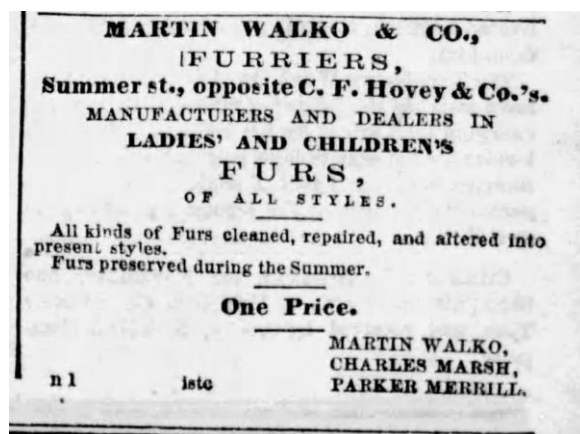
még beszél valamit.”¹³ Az eset példázatszerű, jól hangzó summázata persze nem helyettesíti a vonatkozó források, adatok felkutatását és elemzését még az apa–fiú esetében sem, nemhogy a későbbieket illetően.

A bostoni eset önálló feldolgozást érdemel, amely az 1850-es évektől a Kakas cég ötödik generációján át egészen a közelmúltig nyomon követhető. (1. kép) A márkanév még ma is él, ami persze a cég nagy múltú pedigrijét bizonyítja, nem pedig továbbra is meglévő etnikus jellegét. Elegendő idézni Szávay Gyula, a győri kereskedelmi és iparkamara titkárának réges-régi, több mint százhusz évvel ezelőtti megjegyzését: „Bostonban betértem Kakas János [helyesen Edward Kakas] uram díszes nagy szűcsüzletébe s a tulajdonos – fia az ide települt öreg Kakas Jánosnak [helyesen Kakas Edének] – azt feleli a kérdezősködéskésre, hogy az ő neve »Mr. Kekesz« és hogy ő már egy szót se tud magyarul, de odafenn az »old gentleman«, az öreg úr, az

¹² *A Magyar Szent Korona országainak kivándorlása és visszavándorlása 1899–1913.* Budapest, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1918. p. 73. (Magyar Statisztikai Közlemények, 67.)

¹³ Szávay Gyula: *Túl a tengeren. Tanulmányok, karcolatok Amerikáról.* Győr, A szerző, 1900. p. 29. – Ezt Thirring, i. mű 1904 is idézi p. 347.

Kakas Ede 1858-ban alapította üzletét, akit Bostonban Walkó (Valkó) Márton előzött meg. Tőle már 1855-ből maradt fenn hirdetés (2. kép) és a város adójegyzékeiben 1851-től szerepel a neve, miután 1850 nyarán megérkezett Londonból, ahol több mint tíz éve munkálkodott már a szakmában.¹⁴ Ő lehetett az első Amerikában gyökeret vert magyar-magyarországi származású szücsmester. Ugyanebben az időben kezdte működését New Yorkban e mesterség egy másik képviselője, aki aztán itt futott be rövid időn belül páratlan karriert. Róla lesz szó a továbbiakban. Ő olyannyira ismeretlen maradt, hogy életében jószerivel egyetlenegy újságcikk hivatkozott rá a magyarországi lapokban.

2. kép. Walkó Márton hirdetése. The Boston Evening Transcript, 1855. november 21.

A híradás Miskolczi Henriknek köszönhető, aki a *Fővárosi Lapok* 1889. május 24-i számában „A tengerentúli magyarokról” címmel színes tárcát tett közzé. Miskolczi (1859–1918) pár évig a New Yorkban hetente megjelenő *Amerikai Nemzetört* szerkesztette, emellett a közösségi élet szervezésében, a műkedvelő színjátszásban is igen aktív szerepet játszott. Később hazatért Magyarországra s Győrben folytatta hírlapírói, szépirodalmi s színpadi tevékenységét. Cikkében sorra vette a korszak ismertebb New York-i magyarjait. Többek között ezt írta: „*Russits Jozsef*, ki szinten a 49-diki bús időben vitorlázott az ujvilágba, majdnem a legjobban birja magát a new-yorki magyarok között. Kassai születésű, egyszerű szücsmester, ki vasszorgalma által, de különösen az 1861-diki polgárháború alatt kieszközölt szállításai által annyira vitte, hogy ma az egyik legélénkebb kereskedői-utcában, a Mercer-streeten, a 73–77 számú házakat sajátjának mondhatja. Ott gyönyörűen berendezett szücsáru üzlete is van. Vagyonát egy pár millió dollárra becsülik. A magyar ügyeket azonban, sajnos, nem a legmelegebben támogatja.”¹⁵

Mindjárt szögezzük le: a magyar körökben aránylag jól tájékozott Miskolczi pár soros híradása tarkállik a tévedésektől. Már a név, annak helyesírása sem stimmel, mert valójában Ruszits Jánosról – John Ruszitsról – van szó. Nem Kassán, hanem Baján látta meg a napvilágot, és nem 1849-ben vitorlázott át a tengerentúlra. A többi nagyjából stimmel, bár az utolsó mondatához is lesz mit hozzáfűzni.

¹⁴ Massachusetts, US, State and Naturalization Records, 1798–1950, *Ancestry*. – Született Gölnicbányán 1811-ben, 1837-ben egy hamburgi hajón mint szücs érkezett Angliába. Elhunyt Bostonban 1886-ban, lásd Massachusetts, US, Death Records, 1841–1915, *Ancestry*. Az adójegyzékeket lásd Massachusetts, Boston Tax Records, 1822–1918, database with images, *FamilySearch*.

¹⁵ Miskolczi Henrik: A tengerentúli magyarokról. *Fővárosi Lapok*, 1889. május 24. p. 1050.

Ruszits János élete a jellegzetes amerikai *self-made* milliomoskarrier egyik esetét képviseli, aki valóban legalulról saját erejéből lett vagyonos amerikai polgár, és mint ilyen, talán valóban a legelső, iparból kiemelkedett „magyar milliomos” az Egyesült Államokban. Ennek megfelelően életrajza is olyannyira sablonos formában maradt ránk néhány korabeli újságcikk, szakmai méltatás nyomán, hogy nehéz róla lehántani a sztereotipikus fordulatokat, és felvázolni valamilyen reálisabb képet. Különösképpen, hogy visszahúzódó, a nyilvános szerepléseket kerülő személyiségről van szó, aki nem sokat árult el magáról. Ezt halálakor, amikor a legtöbb életrajzi adat napvilágra került, szinte mindegyik nekrológíró kiemelte, és a szakma öntörténetében is megszilárdult véleménynek számít.¹⁶ Az ilyen jellemzés bizonyára ez esetben is valós tényeken alapult, ugyanakkor alkotóeleme egy jellegzetes biografikus toposznak: a „nem sokat beszél, hanem szorgalmasan dolgozik” mitológiájának.

A szegénységből felívelő pálya Baján kezdődött. Ruszic Jovan itt született 1816. február 3-án egy szegény, sokgyermekes szerb család legkisebb sarjaként. Gyermekkorát szülővárosában töltötte, ahol az elemi iskola bevégeztével szücs mesterségre adta magát. Hamarosan Pestre ment, majd külföldre szegődött, hogy mesterségét tökéletesítse. Mikor és hova? – ezzel kapcsolatban már ellentmondásos adatokkal találkozhatunk. Baján utóbb úgy tudták, hogy 20 évesen ment Amerikába.¹⁷ Van olyan korabeli lapértesülés, mely szerint fiatalon, Londonba került, ahol kitanulta a bőrfestést, amit később Amerikában kamatoztatott. Az amerikai szőrmekereskedők 1917-es nagykönyvének szerzője ellenben azt írta, hogy Ruszits fiatalon Németországban telepedett le, ahol mintegy tíz évet töltött és a szücsmesterségben rendkívüli jártasságot szerezve igazi mesterként szabadult.¹⁸ Sőt, négy évvel halála után 1894-ben még olyan hírek is elterjedtek, hogy a szabadságharcot követően, Kossuthtal érkezett Amerikába, ám ő nem tért vissza, New Yorkban maradt. Ennek a vaskos tévedésnek a forrását ma már nemigen lehet megállapítani, bár több újságcikk is a New York-i német napilap, a *Morgen Journal* ilyen értelmű állítását vette át egy kisebb-nagyobb botrány kapcsán, amelyről alább még szó lesz. A szücsmester életében senki nem állított ilyet. Más forrásokkal is alátámasztható, adataiban pontos, bár csak nyúlfarknyi életrajzot

¹⁶ „John Ruszits is remembered, not for the remarkable things he said, for he was a man of few words; nor for his personal attainments, for he neither sought nor desired rank or station; but he was esteemed and is remembered for what he did, and the ways in which it was done.” – Belden, A. L.: *The Fur Trade in America. and Some of the Men who Made and Maintain it.* New York, The Peltries Publishing Company, Inc, 1917. p. 320.

¹⁷ Lovas György: Az amerikai Ruszics János. *Bajai Honpolgár*, 4. 1993. 5. (40.) pp. 15–16. – A korabeli, a bajai görögkeleti szerb hitközség iratai között fennmaradt életrajz további elemei már nem helytállóak. Az életrajzot valószínűleg Babics Tivadar gondnok állította össze. Ruszits születési dátuma síremlékén 1817. február 17. lásd alább a 9. képet.

¹⁸ Belden, id. mű 1917. p. 321.

halálakor tett közzé a *Brooklyn Daily Eagle*, a város fő napilapja. Célszerű ezt, valamint a lapnak egy másfél évvel későbbi cikkét alapul venni.¹⁹

A nekrológ szerint az 1890-ben elhunyt „New York-i szőrmekirály” a mesterség csinját-bínját gyerekként szülővárosában kezdte kitanulni, ha nem is teljesen a maga jószántából. Kezdődött a szőrös juhbőrök mosásával, amit a Duna vizében kellett csinálnia. Nem tetszett neki – undorodott tőle –, megszökött, de visszavitték, és arra kényszerítették, hogy kiszolgálja tanulóéveit. Végigjárta az előmenetel minden grádicsát és mesterként szabadult föl. A leírásból egyértelmű, hogy a bajai fiatalember a juhbőrökkel dolgozó *magyar szűcsök* mesterségét tanulta ki. „Szülőföldjét elhagyva Németországba utazott – így a nekrológ –, majd később Londonban nyitott saját üzletet.” Az amerikai szőrmések szaklapjában közölt nekrológ annyit pontosított, hogy Németországban rövid ideig maradt, aztán Londonban mint valódi mester vetette be magát a szőrmeüzletbe. Itt teljes mértékben meg is volt elégedve az üzleti viszonyokkal és környezetével. Végleg meg akart telepedni, ám úgy érezte, hogy az éghajlat károsan hat az egészségére. Ezért elhagyta Londont és az Albert Gallatin hajón 1851 augusztusában New Yorkba érkezett.²⁰

Angliai éveit két forrástípus jóvoltából pontosítani lehet. A londoni postahivatal névjegyzéke 1848-tól három egymást követő évben tartalmazza a nevét és a lakcímét (Cursitor Street 20., a Chancery Lane kereszteződésénél). Ezekben a jegyzékekben az iparosok – a szűcsök – között is felsorolták.

Míg korábban másoknál dolgozott, ekkortól önálló iparosként működött, nevét Ruszits alakban használta.²¹

A másik forráscsoportot az Angliába érkező hajók utaslistái képezik, amelyek az idegen állampolgárokat foglalják jegyzékbe. Neve négy alkalommal szerepel a Rotterdamból érkező hajók

utasai között. A nyilvántartásban azt is rögzítették, hogy az érkező utas mikor távozott el Angliából. (3. kép)

No. 644				Port of LONDON		Certificate of Arrival.	
Date of Arrival	Name and Country	From what Port arrived	REMARKS				
12 th March 1840	Johann Ruszits	Rostock	Lep. No. 1837				
	Profession Tailor		has a Passport				
	Native of Germany		from the Government.				
Signature of the Bearer J. Ruszits		Signature of the Port Officer					

3. kép. Ruszits János londoni érkezési bejegyzése, 1840. Ancestry

¹⁹ Death of John Ruszits. *The Brooklyn Daily Eagle*, Oct 20, 1890. p. 4.; Millions Quietly Wed. A Notable Pierrepont Street Marriage. *The Brooklyn Daily Eagle*, Jan 24, 1892. p. 1. – Ez utóbbi Ruszits özvegyének házasságkötése kapcsán jelent meg, de kitér a cégalapító életrajzára.

²⁰ John Ruszits. *Fur Trade Review*, 18. Nov 1, 1890. No. 4. pp. 418–419.

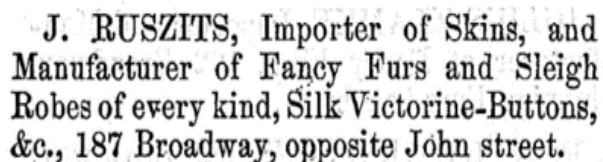
²¹ London, City Directories, 1736–1943; UK, City and County Directories, 1766–1946, *Ancestry*.

Első alkalommal 1840-ben regisztrálták érkezőként, azzal a megjegyzéssel, hogy az előző év októberében hagyta el Angliát.²² Mindez azt jelenti, hogy rendszeresen megfordult a kontinensen. Az oda-vissza utazások időpontjából arra lehet következtetni, hogy a téli időszakokat német földön töltötte, esetleg valamely angol üzlet német képviselőjében alkalmazták. Miután Londonban saját szűcsüzletet nyitott, az utazások megszűntek. Az Amerikába távozást, annak időpontját szintén azonosítani lehet a megfelelő források segítségével. A Liverpoolból indult Albert Gallatin nevű hajó érkezési utaslistája szerint John Russets, 35 éves Magyarországon született szűcs 1851. augusztus 21-én érkezett meg New Yorkba.²³

Amerikai pályafutása azzal kezdődött, hogy a New York-i érkezést követő reggelen keresett egy helyet, ahol rögtön munkához láthat. A Maiden Lane-en bérelt ki egy tetőtéri műhelyt, amelynek a környéke ekkor a prémkereskedők központjának számított. Másnap kiszállították neki a vámházból a magával hozott árut, és azonnal megkezdte működését. Megérkezésével kapcsolatban volt olyan sztereotip elképzelés, hogy Mr. Ruszits fillér nélkül érkezett New Yorkba, ám ez nem felelt meg a valóságnak. Árut, nyersanyagot hozott magával, hogy azonnal dolgozni kezdhessen. Volt megtakarított pénze is, 1000 font. Sőt, legjobb londoni munkásai közül is magával hozott néhányat. A kezdet, az első év üzleti teljesítménye azonban korántsem volt kiterjedt és sikeres. Ez abból fakadt, hogy nem értett az amerikai módszerekhez. Csak készpénzért akart árulni, ami kezdetben szokatlan volt. Üzletfelei azonban idővel rájöttek, hogy ez teljesen biztonságos és nem jár veszteséggel, vagyis, hogy elképzelései helyénvalóak. Az első tizenkét hónapot követően egyre sikeresebb lett, üzlete gyorsan fejlődött.

Ruszits volt az első amerikai, aki ügynökséget hozott létre a Hudson Bay vállalattal. Az első tíz évében saját kontójára dolgozott napi tizenöt órát. Sikerét ennek az elszánt iparos szellemnek tulajdonította, és nem foglalkozott az újvilági metropolisz vonzerejével. Csak a

kötelességre gondolt. Nem úgy jött Amerikába – jegyezték meg róla –, hogy egy év, vagy egy évtized alatt vagyont szerezzen, hanem hogy kitartó munkával eredményt, megelégedettséget érjen el. Ez hozta meg a sikert neki. Ahogy a városban a szűcsök és prémkereskedők üzletei fokozatosan észak felé húzódtak, Ruszits is velük tartott, a Broadwayre költözött. (4. kép) Közben, 1856-ban megszerezte amerikai polgárlevelét. Sokfelé utazott, többször járt Európában, talán még

J. RUSZITS, Importer of Skins, and
Manufacturer of Fancy Furs and Sleigh
Robes of every kind, Silk Victorine-Buttons,
&c., 187 Broadway, opposite John street.

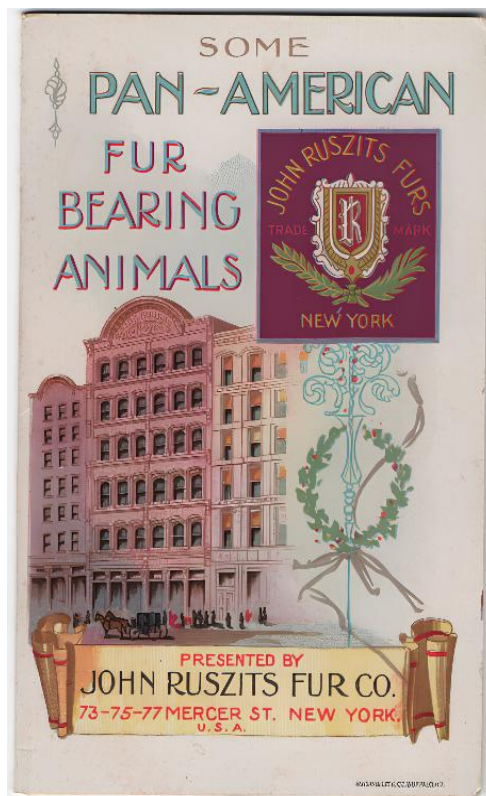
4. kép. The Wilson's Business Directory
of New York City.

New York, Trow, 1865. p. 181.

²² Johann Russets in the England, Alien Arrivals, 1810–1811, 1826–1869, *Ancestry*, arrival date 12 Mar 1840; 14 Apr 1841; 6 Apr 1842; 13 Jul 1844.

²³ Ship Albert Gallatin, Liverpool to New York, 21 August 1851. NARA, Film M237, Reel 103, List 1193. Transcribed by the Immigrant Ships Transcribers Guild, 12 Nov 2015. ISTG, vol 16., <https://www.immigrantships.net/v16/1800v16/albertgallatin18510821.html>.

Ausztráliában is megfordult. Vagyonát főként a prémek, szőrmék kereskedelméből halmozta föl, de cége drága luxustermékek, a legfinomabb prémkermék előállításával is foglalkozott. Egyszerre volt tehát gyártó és forgalmazó. Elve volt, hogy „megfelelő árut megfelelő áron” szerezzen be. Épp úgy vásárolt szőrös nyers bőröket a „terepen”, mint kész prémkerméket külföldön. A nyers és festett

5. kép. Ruszits János gyár- és üzletépülete a Fur Bearing Animals című ismertető-leporelló címlapján, 1901.

Wikimedia Commons

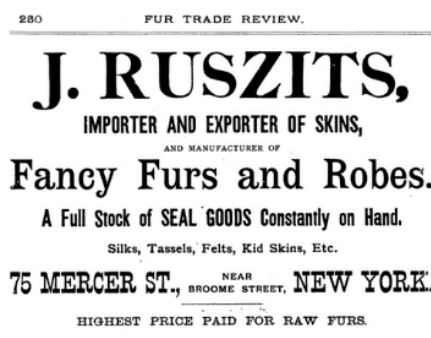
szits Building, ez a vasvázás homlokzatú épület ma a SoHo–Cast Iron történelmi negyed egyik népszerű lakóháza. Építetőjének nevét az épület építészettörténeti felmérése őrzi, ám a nyilvánosságban személye s emléke feledésbe merült.²⁵

A „szőrmekirály” szerényen élt, lakása Brooklynban a Pierrepont utcában volt, de tavasztól őszig inkább Long Islandon, a St. Jamesben lévő nyári birtokán tartózkodott. Egy családot leszámítva ő volt az első milliomos, aki Long

bőrökkel nagyban kereskedett, és minden újdonságra nyitott volt. Őt tartották az országban a bőr- és prémárak első számú szaktekintélyének, egész sor később magának nevet szerzett amerikai iparos és prémszakértő az ő műhelyéből került ki. Ha egyáltalán volt hobbija, az abban a vágyban fejeződött ki, hogy bármilyen rendelést rögtön ki tudjon elégíteni. Halálakor úgy tartották, hogy Ruszits ugyanazt jelentette a prémkereskedelemben a maga korában, mint (az első) John Jacob Astor (1763–1848) az 1800-as évek elején.

A magyar újságíró által is említett hétemeletes, Mercer utcai üzletét 1875-ben építtette Manhattan déli kereskedő negyedében. (5–6. kép) Itt raktározta áruját és itt készítették saját termékeiket. Ruszits évtizedeken át olyanira meghatározó alakja volt a prémkereskedelemnek, hogy a szücsök, szőrmések igyekeztek a környéken, az ő közelében üzletet tartani – jegyezte föl egy újságíró a szakmabeliek korabeli nézetéről.²⁴

Az egykori Ru-

6. kép. Hirdetés, Fur Trade Review, 1890 (18). No. 1. p. 250.

²⁴ Poindexter, Philip: A Little Fur Story. *Frank Leslie Weekly*, Nov 9, 1893. p. 307. John Ruszits portréjával.

²⁵ *Soho-Cast Iron Historic District Designation Report*. City of New York, Landmarks Preservation Commission, 1973. p. 123. A dokumentum hozzáférhető: <https://www.nypap.org/preservation-history/soho-cast-iron-historic-district/>.

7. kép. A Ruszits-villa, St. James, Long Island, 1915 körül.
Flemming, Geoffrey K.: St. James. Arcadia Publishing,
2006. 27. Reprodukció

arcú, acélszürke szakállú, életvidám emberként ismerték, akit hetven évesen is csak ötvenötnek néztek.

(8. kép) Falta a könyveket, nagy zeneértő hírében állt, érdekelték a nyelvek – több nyelven beszélt, s mindenekelőtt bőkezű jótékonykodása, emberbaráti hajlama tette népszerűvé. Mindezt csendben, felhajtás nélkül intézte – jegyezték meg méltatói.

Magyar Amerikában nem élt aktív közéletet, ennyiből helytálló Miskolczi Henrik idézett véleménye. Munkácsy Mihály amerikai látogatása azonban őt is megérintette. Magyar forrásokban nincs nyoma, de egy részletes beszámolóból kiderül, hogy tagja volt annak a bizottságnak, amely a festő tiszteletére rendezett díszlakomát megszervezte a Delmonico's nevű étteremben. Az 1886. november 22-én adott bankettel a New York-i magyarok köszöntötték a festőt. A négytagú bizottság elnöke Pulitzer József volt, aki az est házigazdai tisztét is betöltötte, és ő üdvözölte elsőként Munkácsyt, illetve mondta a díszbeszédet. A bizottság tagja volt még az osztrák konzul Hugo Fritsch, a neves zongoraművész, zenetanár Korbay Ferenc, valamint Friedman Leopold

Islanden vert tanyát. Itt 300 acre nagyságú birtoka volt, „felszerelve mindennel, amit a vagyon lehetővé tett”. 1879-ben szép villát vásárolt, amely 1865 körül épült. (7. kép)

Szőlőművelésbe fogott, szőlőjében borospincét nyitott és borát mint az első Long Island-i bort hirdetni kezdte. Sokra nem jutott vele, a birtokának vidékéről elnevezett

„Rassapeage-i vörös” (claret) mindössze néhány szüretet ért meg.²⁶

Jó megjelenésű, kék szemű, kerek

8. kép. Hirdetés az alapító arcképével.
Fur Trade Review, 1896 (24).
Wikimedia Commons

²⁶ Fleming, Geoffrey K.: St. James. Images of America. Arcadia Publishing, 2006. p. 8., p. 27. (életrajz, a nyaraló képe). Figiel, Richard: Circle of Vines: The Story of New York Wine. Albany, State University of New York Press, 2014. p. 150.

(Lipót) az emberbaráti Magyar Társulat pénztárnoka és Guttman David, szintén Magyarországról kivándorolt nagykereskedő.²⁷

A következő évben egy óhazai adományról vannak adatok. „Hálás kivándorló” bekezdéssel az apróhírek között közölte a *Pesti Hirlap*: „Bajai születésű és 40 év óta Amerikában, Newyorkban lakó nagykereskedő és gyártulajdonos Ruszits Jován a bajai nagyvásártéri új szerb kereszt felállítására ezer forintot adományozott.”²⁸ A hírt Bajáról kaphatták. Fennmaradt ugyanis egy dokumentum, amelyből kiderül, hogy a bajai szerb egyházközség elnöke levelet írt „Ruszics Jován new yorki szerb lakosnak”, akiről úgy tudták, hogy a hatvanas években szegényen vándorolt ki városukból Amerikába, s kint nagy vagyont szerzett. „A levélíró elpanaszolta barátjának, hogy ledőlt a szerbek nagy keresztje, s nincs, aki megcsináltassa. Erre Ruszics Jován pénzt küldött egy új kereszt emelésére, s így csinálták meg 1887-ben.”²⁹ A kereszt ma is megvan, idővel áthelyezték a Szent Miklós tiszteletére emelt szerb templom kertjébe, a bejárat elé, ma is ott található.

Mr. Ruszits valószínűleg járt is üzleti ügyekben Magyarországon. Egy ilyen alkalomra utalt egy különleges megbízása kapcsán tett futólagos megjegyzésével. Nagy kár, hogy a story elnyomta az eset előzményét, így a részletek nem ismertek, még az évszám sem. Életének legcsodálatosabb élményét idézte föl egy újságírónak, ami évekkel azelőtt Oroszországban érte. „Akkor szülőföldemen voltak üzleti ügyeim – kezdte a történetet. Egy nap meglepetésemre értesítést kaptam a szentpétervári palotából, hogy készítsék egy prémes palástot a cár egyik lányának. A munkát a királyi palotában kellett elvégezni. Ami prémet használtunk, királyi cobolynak nevezik, a világ legdrágábbja. Egyetlen bőr 700 dollárt ér, Szibériából származik. Most már elfelejtem, hány bőrt használtunk fel a csodálatos ruhadarab bélésénél, de az értékük meghaladta a 30 000 dollárt. A munkánkat a királyi család tagjai alaposan figyelemmel kísérték. Minden reggel bejött a hercegnő

9. kép. Síremlék, St. James Episcopal Church Cemetery, St. James, Long Island. Dawn-Marie Williams felvétele, 2014. Find A Grave

²⁷ A Dinner to M. Munkacsy. *New-York Tribune*, Nov 24, 1886, p. 5. A bankettéről röviden: Kende i. mű 1927. pp. 60–61. Friedmáról lásd *History & Reports of the Hungarian Association of the City of New York / N. Y. Magyar Társulat*. New York, 1895.

²⁸ *Pesti Hirlap*, 1887. január 25. (24. sz.) p. 7.

²⁹ „A vásártéri szerb kereszt titka”. *Bajai Honpolgár*, 4. 1993. 5. (40.) p. 13. – Az idézetben szereplő utalás arra, hogy az egyházközség elnöke Ruszics Jován barátja volt, a hercegszántói rendház kalugyerétől származhat, aki a korabeli iratot megtalálta.

megnézni, hogyan halad a munka, este pedig vagy ő, vagy egy udvarhölgy jött be és megszámlolta a bőröket mielőtt távozhattunk. Egy hétbe telt, mire elkészült a palást, és amikor elkészült, valószínűleg a történelem legdrágább darabja volt.”³⁰

Regényes módon házasodott: egy stockholmi üzleti tartózkodása alkalmával „első hallásra” beleszeretett egy 30 éves brémai hölgy, Clara F. Reimer zongorajátékába, akivel azon nyomban össze is házasodott 1864-ben. Gyerekük nem volt. Ruszits János 1890 októberében hirtelen bekövetkezett halálát követően a vállalatot művelte, hat nyelven beszélő özvegye és a cég üzletvezetője vitte tovább. Rövidesen össze is házasodtak. Welcome G. Hitchcock Ruszits hűséges barátja volt, szintén többszörös milliomos. Az özvegy és a volt üzletvezető házasságát „milliók csendes nászának” nevezte a brooklyni napilap. Az ő idejükben az újonnan bejegyzett vállalat, a John Ruszits Fur Co. második virágkorát élte, a növekedés, az elismertség tekintetében egyaránt. A Mercer utcai üzlet- és gyárépületeket korszerűsítették, kibővítették, és egymillió dollárra biztosították a tűzkárok ellen. Mindenféle bőrökkel, prémekkel kereskedtek, köztük a legdrágábbakkal. A legnagyobb bevételt az alaszakai fókabőr feldolgozása és kereskedelme hozta. A Ruszits Company kontrollálta ennek az üzletágnak az egyötödét az Egyesült Államokban. A nyers bőrt a Behring-szoros egy szigetéről szállították hajón, majd vonattal New Yorkba, onnét átvitték Londonba, ahol értékesítették, s egy jó részét visszahozták feldolgozásra a Mercer utcai gyárba. Lényegében ezt a munkamenetet a cégalapító alakította ki, utódai „csak” kibővítették. A századforduló idejében és az azt követő évtizedben a vállalatot a világ legnagyobb szőrmeüzletének tartották.³¹ Azok a termékek, szőrmék, reklámanyagok, amelyek a Ruszits név alatt ma előbukkannak a műkereskedelemben, szinte kivétel nélkül ebből a korszakból származnak. Így az a reklámlap is, amely minden idők talán legdrágább szőrmemunkáját mutatja. (Nem tévesztendő össze az említett Ruszits-készítette ruhadarabbal.) Az orosz cárnőnek a párizsi „Mme Barruti” műhelyében készített, gyémántokkal ékesített koronázási palástját a John Ruszits Fur Co. 1901-ben vásárolta meg több mint 40 ezer dollárért. A reklámszöveg a részleteket homályban hagyta, és azt sem árulta el, hogy a palást soha nem töltötte be rendeltetését és készítője sem éppen dicső véget ért (a cári udvar „megvezetése” miatt börtönbe zárták, ahol önkézüleg végzett magával). A műipari különlegességet üzletükben kiállították, és bemutatták az 1901-ben rendezett buffalói Pan-American kiállításon. Ennek révén is demonstrálták a szűcsiparban betöltött kivételes pozíciójukat.³²

³⁰ A *New York Star* cikke, amelyet számos lap átvett, lásd A Robe That Cost \$30,000. *The Sunday Herald, and the Weekly Intelligence*, April 27, 1890. p. 9.

³¹ Poindexter, i. mű 1893. John Ruszits Fur Company. *Fur Trade Review*, 24. November 1. 1896. No. 4. p. 495.

³² A reklámkártyát lásd <https://www.lookandlearn.com/history-images/XF712901/A-coronation-robe-advertising-card-for-John-Ruszits-Fur-Company-New-York>. A palást kiállítása kapcsán megjelent amerikai újságcikkek meglehetősen zavarosak, így a megnevezett „Mme Barruti”-t sem lehet azonosítani, a név elírás lehet. A botrányt követően a palástot elárverezték A cárnőt a cikkek sem nevezték meg, de nyilvánvalóan Alexandra Fjodorovnáról volt szó. Lásd Magnificent Robe. *The Buffalo Commercial*, Aug 23, 1901. p. 9.; A Superb Garment. *The Buffalo News*, Aug 23, 1901. p. 4.; Robe Designed for Royalty. *The Standard Union* (Brooklyn), Apr 29, 1902. p. 6.

De térjünk vissza Ruzsits Jánoshoz! Halálakor vagyonát 5-6 millió dollárra taksálták, ami utóbbi összeg mai értékben több mint 200 millió dollárt tesz ki.³³ New York „szőrmekirálya” nemcsak a szakma tekintélyének, hanem az ország legvagyonosabb szücsének számított. Temetése idejére New York összes szücsüzlete bezárt. St. James kis episzkopális egyházának templomkertjében temették el, ahol ma is áll márvány síremléke. Feliratán olvasható, hogy született Baján, Magyarországon.

(9. kép) Mr. Ruzsits végrendeletileg több mint százezer dollárt adományozott jótékony célokra. Bőkezű volt alkalmazottjaival is. Akik legalább tíz évet dolgoztak nála, fejenként ezer dollárt kaptak, mind a kilencvenhárman.³⁴ Végrendeletét 1885-ben vetette papírra, s benne hosszú lista rögzíti, mely jótékonsági intézményeket, kórházakat, illetve név szerint kiket kíván halála után javaiból részesíteni.³⁵

Végakaratóban szülőhazájáról sem feledkezett meg. A sorban elsőként szerepel Magyarevics Jeremiás, akit a hagyatéktevő unokatestvérének nevezett. Mint „a szerb görög egyház igazgatójának Buda városában Magyarországon, tízezer (10 000) dollár összeget” irányzott elő. Több amerikai egyesület, kórház, egyház stb. felsorolása után újabb magyarországi kedvezményezettek következnek: „A bajai szerb egyházközségi iskolának Magyarországon ötezer (5 000) dollárt. A városi kórháznak a mondott Baja városában ötezer (5 000) dollárt. A szerb irodalmi intézetnek Budapesten ötezer (5 000) dollárt” szándékozott hagyományozni. Az idézetek a végrendelet hivatalos magyar fordításából származnak, amely a bajai szerb egyházközségi iskola iratai között maradt fenn.³⁶

Ruzsits Jánosnak volt egy féltestvére, Ruzsits Lázár budapesti lakos, akit a hagyatéki eljárás megkezdésekor formálisan kiértésítettek, legalábbis két brooklyni napilapban közzétett közlemény útján. Nem valószínű, hogy a hír eljutott hozzá, de a hagyatéki tárgyalásra amúgy sem lett volna értelme kiutaznia Brooklynba – ha egyáltalán módja lett volna erre –, mert a végrendelet róla nem emlékezett meg. Magyarán: Ruzsits János nem hagyott rá semmit.

A magyarországi adományok kifizetése nem ment simán. Újsághírek szerint a két fővárosi kedvezményezettnek szánt örökség valószínűleg gond nélkül célba ért,³⁷ a bajai azonban nem. Ez

³³ CPI Inflation Calculator, <https://www.in2013dollars.com/>, 2023. november 25.

³⁴ Millions Quietly Wed, i. mű 1892.; Mrs. Ruzsits Married. *New York Times*, Jan 25, 1892. p. 8.

³⁵ New York, Wills and Probate Records, 1659–1999, Kings, Wills, Vol 0152-0154, 1890-1891, *Ancestry*. A hagyatéki végrehajtásának bírói határozata: New York, Wills and Probate Records, 1659–1999, for John Ruzsits, Kings Probate Records, John Ferges, 1890–Edwin James Morgan Jenkins, 1890, *Ancestry*; ugyanez a dokumentum: New York, Kings County Estate Files, 1866–1923, *FamilySearch*, John Ruzsits, 1890.

³⁶ Lovas i. mű 1993. A közlésben nem szerepel a fordítás és az ügyintézés dátuma, ami lényeges információ lenne az ügy bonyolalmai miatt.

³⁷ Magyarevics Jeremiás megoszthatta a végrendelet szerint neki szánt összeget az egyháza és mások között. Egy 1891-es értesülés szerint a budapesti szerb ifjúsági kör tizenkétezer forintot örökölt Ruzsics Jánostól (*Fővárosi Lapok*, 1891. október 7. p. 2040.), ami 5 000 dollárnak felelt meg. Más hírek szerint a budai egyház mellett a szerb diákokat segítő Tökölyánum részesült az örökségből, lásd alább a 40. jegyzetben hivatkozott magyarországi lapokat. Ez lehetett a

akkor derült ki, amikor négy évvel Ruzsits halála után a New Yorkban a szegény bevándorlókat segítő Magyar Társulat elnöke, Schnitzer Márkus a bajai hatóságoknál érdeklődött a hagyatékról, de ott erről semmit sem tudtak. Az ügyet felkapta a sajtó, amerikai, osztrák, magyar lapok tárgyalták az esetet. A valós és hamis értesülésből az kerekedett ki, hogy a hagyatéék végrehajtói a Bajának szánt összeget egy 10 ezer dolláros csekk formájában a New York-i osztrák–magyar főkonzulnak küldték el, aki a chicagói világkiállítás előkészítése miatt Brünben tartózkodott, ahol külügyi szolgálatát megelőzően a kereskedelmi és iparkamara titkára volt. Az összeget a főkonzul, dr. Anton Politschek (Palitschek) azonban nem fizette ki azonnal, hanem részben saját adósságainak kiegyenlítésére fordította. Amikor ez napvilágra került, állítólag apránként elkezdte visszafizetni a tartozását. 1893 decemberében a bajai kórháznak hagyományozott összeg felét, 2 450 dollárt (6 266 forintot) meg is küldött a város polgármesteri hivatalának.³⁸ Az osztrák–magyar külügyminisztérium a főkonzult kérdőre vonta, majd fizetését megvonva állásából felfüggesztette és átadta az ügyet az osztrák igazságügyi minisztériumnak, amely bírósági eljárást indított.³⁹ Ezúttal nem az eljárás, a felelősségrevonás részletei az érdekesek, amelyek a sajtóban nem is követhetőek nyomon, hanem az, hogy az ügy kapcsán számos hamis információ jelent meg és terjedt el a hagyatéktevő életrajzával kapcsolatban. Szinte minden cikkben szerepelt, hogy a szegényen kivándorolt Ruzsits Kossuth Lajossal érkezett Amerikába, sőt, az is megjelent, hogy részt vett a szabadságharcban. A hagyatékból részesülő magyarországi intézményeket is összekeverték, vagy pontatlanul idéztek (például egy cikk három bajai kórházra hivatkozott). A clevelandi *Szabadság* a *Chicago Chronicle* alapján azt írta, hogy a Magyar Tudományos Akadémia is az 5 000 dolláros kedvezményezetttek között volt.⁴⁰ Ilyen tétel azonban a végrendeletben nem szerepelt.

Az ügy idővel szerencsére rendeződött,⁴¹ és Ruzsits végakarata beteljesült. A megmaradt egyházközségi dokumentumok szerint a bajai szerb elemi iskola a külügyminisztérium útján az örökségi illeték és a költségek levonása után összesen 4 400 dollárnak megfelelő koronát kapott, amelyből egy alapítványt hoztak létre. A „Ruszics alapítvány” fedezte az iskola tanítójának fizetését és hozzájárult az iskola fenntartásához. Az egyházközségi irodaszobában hálából elhelyezték Ruzsits János bekeretezett és üveglappal védett nagyméretű fényképét. Az alapítvány az

végrendeletben feltüntetett szerb irodalmi intézet. A fővárosi szálát pontosan talán a budai egyház iratanyaga világíthatná meg.

³⁸ Amerikai dollárok. *Bajai Közlöny*, 1893. december 17.

³⁹ Generalkonsul v. Palitschek – verhaftet. *Neues Wiener Tagblatt*, 9. Oktober 1894. p. 4. A külügyminisztérium lapjának kommunikéjét idézi: A letartóztatott főkonzul. *Budapesti Hirlap*, 1894. október 14. p. 5. Az újsághírek csak említik Schnitzer Márkust, kilétéhez lásd *History & Reports of the Hungarian Association of the City of New York*, i. mű 1895. Elképzelhető, hogy Ruzsits tagja vagy jelentős anyagi támogatója volt a Magyar Társulatnak.

⁴⁰ Példaként lásd A „*Chicago Herald*”-ban olvassuk. *Szabadság*, 1894. szeptember 19. p. 1.; *San Francisco Chronicle*, Sep 21, 1894. p. 2. (három bajai kórház); *The Akron Beacon Journal*, Sep 21, 1894. p. 1. (Kossuth barátja volt). Felfüggesztett főkonzul. *Pesti Napló*, 1896. október 3. p. 5.; Egy főkonzul üzelmei. *Pesti Hirlap*, 1894. október 3. (Mindkettő a Morgen-Journal nyomán.) Egy főkonzul üzelmei. *Bajai Közlöny*, 1894. október 7.

⁴¹ A belügyminisztériumon keresztül 1500 dollárt kaptak 1894. októberében, és ígéretet, hogy a hátralévő 3600 is rövidesen megérkezik. – A Ruzsits féle hagyomány ügye. *Bajai Közlöny*, 1894. október 21.; további hír nincs.

első világháború, illetve a szerb megszállás végéig segítette az iskola fenntartását, utána az alapítványi összeg az új korona devalválódásával elenyészett, megsemmisült. 1921-ben megszűnt a bajai szerb plébánia önállósága, a hercegszántói filiája lett, és az egyházközségi elemi iskola is bezárt. A kórháznak szánt pénz is eljutott Bajára, amelyet az 1903-ban megkezdődött építkezésig bankban helyeztek el. A banki betétkönyvet az alapítványi iratokkal együtt az 1990-es évek elején a hercegszántói egyházi irattárban találták meg. Ekkor tisztázódott a „Jovan Ruszics amerikanec” adományából emelt említett kökereszt eredete is. Sőt, egy olyan információ is megjelent, hogy ő hagyta az egyházra azt az Erzsébet királyné (ma Szabadság) utcában lévő emeletes házat is, amelynek udvarán az azóta lebontott ún. „kis szerb templom” állt. Semmi sem kizárt, ám a végrendeletben erről nincs szó, és az örökséggel kapcsolatos sajtóhírekben sem találni nyomát.⁴²

A Bajáról elszármazott New York-i szőrmekirály jótékonyságáért a város egy látványos gesztussal fejezte ki háláját, amelyről az 1909-ben megjelent Bács-Bodrog megyét bemutató Borovszky-monográfia is megemlékezett – egy meglepő információ közlésével. A bajai városháza említésénél a következő olvasható: „A közgyűlési terem mellett van a tanácsterem. Ennek falait Vastagh György festőművésznünknek négy olajfestménye díszíti, Kossuth Lajosnak, Türr Istvánnak, és a város két jeles szülöttének és nagy jótevőjének, Bende Imre nyitrai püspöknek s a Délamerikába vándorolt Rusits Jánosnak a képei.”⁴³ Úgy látszik, a jótevő még holtában sem menekülhetett egy újabb tévedéstől. *Ruszits* János soha nem vándorolt Dél-Amerikába, vagyonát négy évtizednyi szorgos munkával New Yorkban szerezte. A jelzett, dátumozott portrét a rendkívül termékeny festőművész, Vastagh György 1900-ban festette. Meglepő módon sem a *Bajai Közlönyben*, sem a *Bajai Hírlapban* nincs ennek írásbeli nyoma. Az arcmás az első világháború után is a bajai városháza közgyűlési termét díszítette a többi festmény társaságában. Erről egy 1927-

10. kép. Vastagh György: *Ruszits János portréja*.
Vászon, olaj, 73×93 cm, 1900.
Kollár Kata felvétele, 2023

⁴² Lovas i. mű 1993. p. 16.; illetve a 29. jegyzet. Lásd még Lovas György: *Hová lettek a szerbek Bajáról? Bajai Honpolgár*, 3. 1992. 2. pp. 9–10. – Dr. Lovas György állatorvos ekkor az egyházközség megbízott gondnoka volt.

⁴³ Magyarász Ferenc: *Baja*. In: *Bács-Bodrog vármegye I.* Budapest, Országos Monográfia Társaság, 1909. pp. 290–310. (301.)

ben készült fénykép tanúskodik.⁴⁴ A második világháború után a városi múzeumba került, ahol 1969-ben kapott leltári számot. Innét utóbb ismét visszavitték a városházára, ma is ott látható. Megérdemelné, hogy restaurálják, ha nem is művészi kvalitásai, hanem történeti értéke miatt.⁴⁵ (10. kép) A portrét a művész Ruzsits János fényképe alapján festette, amelyet a szerb görögkeleti egyháztól kaphatott kölcsön. A fénykép a szerb templom Hercegszántóra került irattárában 1993-ban még megvolt, s remélhetőleg azóta sem esett baja.

⁴⁴ *Bajai Honpolgár*, 11. 2000. 11. (121.) p. 13.

⁴⁵ A festmény itt látható fényképét a bajai Türr István Múzeum két munkatársa, Kothencz Kelemen és Kollár Kata szíveségéből közölhetjük. Segítségüket ezúton is hálásan köszönöm.